

Alojzija Zupan Sosič
Filozofska fakulteta, Ljubljana
UDK 821.163.6–31.09"20":316.356.2:173

Družina v sodobnem slovenskem romanu

Primerjava petih sodobnih slovenskih romanov (*Ločil bom peno od valov* Ferija Lainščka, *Nespečnost* Vinka Möderndorferja, *Ime mi je Damjan* Suzane Tratnik, *Bildungsroman* Aljoša Harlamova ter *Nebesa v robidah* Nataše Kramberger) je pokazala pestrost družinskih obrazcev: tradicionalnost dvostarševske družine ali sodobnost enostarševske družine namreč nista pogoja za usklajeno ali neusklajeno družinsko skupnost, saj k njeni usklajenosti najbolj prispevajo empatija, humor in toplina.

A comparison of five contemporary Slovene novels (*Ločil bom peno od valov* by Feri Lainšček, *Nespečnost* by Vinko Möderndorfer, *Ime mi je Damjan* by Suzana Tratnik, *Bildungsroman* by Aljoša Harlamov and *Nebesa v robidah* by Nataša Kramberger) reveals a great diversity of types of family: neither the traditional two-parent nor the modern single parent type are a pre-condition for a harmonious or inharmonious family unit, as the most crucial factors are empathy, humour and warmth.

V sodobnem slovenskem romanu družina¹ ni prevladujoča tema, je pa osnovna skupnost, v katero so romaneskne osebe vključene na različne načine. V najnovejšem slovenskem romanu od leta 1990 do 2010 se je pomen družine povečal, kar je logična posledica bistvenih določnic sodobnega romana, ki se bolj posveča intimnim zgodbam in notranjim svetovom literarnih likov. Kljub pestrosti raznovrstnih poetik družini namreč najnovejše slovenske romane skupna značilnost – nova emocionalnost (Zupan Sosič 2010: 423–424) –, čustvenost postmodernega subjekta, ki se želi, zdolgočasen in izvotljen, pregristi do svoje notranjosti. Ker mu v konstrukciji (spolne) identitete postane temeljno bivanjsko vprašanje zmožnost ljubezni in vzpostavitve literarne razdalje do nje, se je v najnovejšem slovenskem romanu znatno povečal delež ljubezenske in erotične tematike, žanrsko pa prevladuje ljubezenski roman, kar je povezano tudi z večjim deležem družinskega romana ali same tematizacije družine.

Podoba družine je v najnovejšem slovenskem romanu odvisna od družbenih sprememb, kot so tehnologizacija, evropeizacija, globalizacija in vpliv množičnih medijev, ki rahljajo tradicionalne družine in vplivajo na njihovo »sodobnost«. Ta se kaže v prevladi permissivne vzgoje, razpadu zakonske zveze ali enostarševstvu ter pomanjkanju časa za polne družinske odnose, hkrati pa tudi v omajanem zaupanju staršev v njihove lastne sposobnosti vzgajanja, prekrite z izgovorom čustvene osvobojenosti staršev. Varnost in trdnost družine sta bili v slovenskem romanu stalno problematizirani; v sodobnem slovenskem romanu se tej problematizaciji pridružuje še cel spekter

1 Družina je termin, s katerim označujemo najmanj dvogeneracijsko skupnost kot obliko vsakdanjega življenja, v kateri je udeležen vsaj en odrasel član in vsaj en odvisen, nedoleten otrok. Vse novejša sociološka definicija družine imajo skupno vsaj eno dimenzijo: družino opredeljujejo kot področje biosocialne reprodukcije, pri čemer poudarjajo socialno reprodukcijo, kar evocira predvsem afektivno, interpersonalno ali socializacijsko plat reprodukcije (Rener 1993: 15).

pohabljenosti družinskih odnosov. Da bi se izognila razpršenosti različnih motivov in tem, se bom poglobljeno posvetila le petim sodobnim slovenskim romanom, ki pa jih bom vključila v širši primerjalni kontekst: *Ločil bom peno od valov* Ferija Lainščka, *Nespečnost* Vinka Möderndorferja, *Ime mi je Damijan* Suzane Tratnik, *Bildungsroman* Aljoša Harlamova ter *Nebesa v robidah* Nataše Kramberger.

Roman **Ferija Lainščka** (1959) *Ločil bom peno od valov* (2003) je žanrsko sinkretičen, spoj ljubezenskega in zgodovinskega romana ter družinske² sage, v katerem je prevladujoči žanr ljubezenski roman, saj je prevladujoča tema ljubezen, ubesedena skozi celotni roman kot osnova, ozadje in gibalo ostalih romanesknih žanrov. Postavljanje ljubezni za osrednje bivanjsko načelo je postalo v sodobnem slovenskem romanu kar pravilo, prav tako tudi v Lainščkovi prozi, v kateri se je ljubezenska tema postopoma preobrazila iz spremljevalne v osrednjo (npr. v romanih *Ločil bom peno od valov*, *Muriša*, *Petelinji zajtrk*). To odseva tudi pisateljevo prepričanje, da prihaja čas, ko je treba znova spregovoriti o vprašanju duše (Milek 2007: 22–24) in o vsem bistvenem, kar določa človeka. *Ločil bom peno od valov* je po ljubezenski zgodbi in družbeni kritiki meščanstva podoben Flaubertovem romanu *Gospa Bovary*,³ saj roman ni samo zgodba o ljubezenskem trikotniku med Elico, Ivanom in Andijem, pač pa tudi zgodovinska skica Prekmurja in Murske Sobotne v času prve svetovne vojne ter kritika takratnega malomeščanstva.

Ker je pripoved postavljena na začetek 20. stoletja, bi pričakovali, da bo družinska zgodba povsem tradicionalna. A takšna je samo na začetku romana, ko spoznamo Elico kot neizkušeno dekle v enostarševski družini, ki kljub svoji individualnosti hlepi po vzpostavitvi tradicionalne patriarhalne sheme. Ko s poroko z Ivanom izpolni pričakovanja družbene sredine (ki jih je nevede tudi sama ponotranjila) in jih s prestopom v višji družbeni razred celo preseže, se začne njena zgodba postopnega osvobajanja. Njeno osrednje poslanstvo je iskanje človeške globine, duhovne povezanosti in bližine, združene pod skupnim imenom ljubezni, zato je prikazana bolj kot žena in ljubica ter manj kot mati. Kot žena se postopoma razvija in njeno razumevanje pravega smisla zakona in življenja je hkrati tudi kritika praznega materialističnega, pragmatičnega in zgolj konformističnega življenja v Murski Soboti, ki jo že ob prvem stiku doživi kot blatno, lepljivo, mlakužasto in dremavo vas.

Skozi ljubezen – največjo gonilno silo – se je v Lainščkovih romanih najbolj spreminjal prav ženski lik, za katerega že sam avtor prepoznava razvoj od skrivnostno izzivalne fatalke (*Ki jo je meгла prinesla*) do nekakšne duhovne nimfomanke, ki je moškemu ne uspe zadovoljiti, pa do močno osvobojene ženske, ki od njega pričakuje predvsem ljubezen (*Petelinji zajtrk*, *Ločil bom peno od valov*). Elica je vsota različnih Lainščkovih likov žensk; sam avtor je v smislu razvoja ženskega lika nanjo najbolj ponosen, ob njem lahko preverja karakterno zrelost (Miko 2004: 21). Je glasnica ljubezni, njeno popolno predajanje temu čustvu napoveduje že zgodba Simona in Gite, v okviru njune ljubezenske zgodbe pa še zgodba Klare Schumann. Popolno predajo ljubezni in njeno globoko občutenje dokazuje prav tragična ljubezenska zgodba Simona in Gite, s pomočjo

2 Roman *Ločil bom peno od valov* je kot družinski roman del družinske sage, ki pa se ni uresničila tako, kot je na začetku napovedal sam avtor: sledil mu je samo še en roman, tj. *Muriša*, 2006, ne pa dva ali več.

3 Oba romana sta si tudi podobna po stilu oz. pripovedni tehniki realizma; medtem ko je francoski roman uveljavljeni predstavnik realizma, bi lahko slovenski roman prišteli v novo smer sodobnega slovenskega romana, t. i. transrealizem (Zupan Sosič 2010: 419–425).

katere Elica spozna, da Sobočani sploh ne morejo razumeti velike ljubezni in jo zaradi tega sodijo strogo in krivično, medtem ko sama postopoma odkrije, kaj je bistvo ljubezni:

Čutila je, da takšne bližine niso le jemanje in dajanje, temveč so lahko tudi skupna žerjavica in dotikanje lepega. In razvidno ji je bilo tako končno, da ljubezen ni plačilo, niti dar ali miloščina, ampak čudež, da nekdo lahko čuti enako kot ti. (Lainšček 2003: 263.)

K odkritju bistva ljubezni so ji pomagali zakonski brodolom, pogovori z Jenom Forgasom in zaljubljenost v Andija. Če mož Ivan na začetku romana s svojo nepredvidljivostjo, oddaljenostjo in simboliko lovca še zadostuje Eličinim dekliskim predstavam moškega, kasneje s svojo oblastnostjo, zločinskostjo in nezmožnostjo empatije samo povečuje mejo⁴ med njima. Ta je opominjala glavno junakinjo, da se je razrastla v njej sami:

Toda saj te oddaljenosti, ki jo je zdaj čutila, tako in tako ni bilo mogoče meriti s koraki. Veliko bolje je je namreč opisal ta zviškan pogled, določala pa ga je nevidna meja, ki jo je vztrajno in zmeraj bolj očitno postavljaval Ivan. Ali pa sta jo pač postavljala skupaj. Saj morala si je naposled priznati, da mu je že ves čas poslušno sledila in delila z njim upe, ki so bili tudi njeni. (Lainšček 2003: 121.)

Medtem ko se Elica postopoma oddaljuje od Ivana, se dokaj hitro približa ljubimcu Andiju, saj povsem ustreza njenim zrelim predstavam pravega moškega in bistva ljubezni. Zaradi želje po osvobojenosti in izpolnjenosti se Elica ne približuje samo viziji prave ljubezni, ampak čedalje bolj odstopa od konvencionalne podobe ženske, v katero je vključena poslušnost možu in koristnost otrokom. Ko na koncu romana pobegne z ljubimcem, sina pa pusti Ivanu, postane najbolj netradicionalni in pogumni ženski lik svojega časa oz. junakov z začetka dvajsetega stoletja. Da lahko »moralno« opraviči pobeg od doma brez otroka, se nevtralni vsevedni pripovedovalec skozi roman vse pogosteje prepleta s personalnim pripovedovalcem, ki poroča ali komentira skozi perspektivo ene od oseb, največkrat Elice, kar povzroči, da na dogodke in stanja gledamo skozi njen zorni kot in se lažje poistovetimo z njenimi občutki in čustvi.

Družina je postala Elici za najdenje njene prave identitete pretesna, zato jo zapusti, kar je značilno tudi za mater v romanu *Nespečnost* (2006) *Vinka Möderndorferja* (1958). Individualističnost matere in nestereotipnost materinske vloge je v tem romanu manj presenetljiva, saj je zgodba postavljena v naš čas, tj. novo tisočletje. Najbolj stereotipna je materinska vloga babice, ki mora prevzeti vlogo matere, saj je njena hči zelo zgodaj rodila in otroka zaradi študija »oddala« babici. Prvoosebni pripovedovalec namreč izpoveduje svojo osebno zgodbo skozi družinsko

4 Tudi naslednji citat potrjuje rast meje v junakinji: »Če pa bi mu zabrusila v obraz, kar je bilo še najbolj res – bi jo morda celo zaklal. A prav to mu je želela oponesti in se je komaj še brzdala – to, da se je nocoj tam zganilo nekaj, kar se njega ne bo dotaknilo, njej pa bo za zmeraj ostalo v srcu. Da. Nosila bo zato odslej v sebi mejo, ki je on ne bo mogel nikdar prestopiti.« (Lainšček 2003: 193.) Meja je vsebovana že v simbolu reke Mure, ki je delila panonsko Slovenijo od matične države Slovenije, meja je vzpostavljena tudi med mestom in vasjo, med normalnostjo in norostjo. Mejo sugerira tudi naslovna uganka, ki si jo skozi branje večkrat zastavimo: kaj pomeni ločiti peno od valov. Prepričani smo, da gre za ločevanje, za postavljanje meje med valovi in peno, ne vemo pa, kaj to pomeni. Elici se je namreč v bogatem mestnem življenju pojavilo čedalje več pen, skrbi za videz, pojavnost, ugled, in vse manj tistega, kar je resnično pomembno. Naslov (Ločil bom peno od valov) je hkrati tudi geslo ljubimcev za pobeg, saj Jenovo pove Elici, da bo prišel ponjo sel z besedami, s katerimi se je Andiju po hudem pretepu začela vračati zavest.

zgodbo treh rodov: babice in dedka, matere ter lastne tričlanske družine, ki ravnokar razpada. Če je babica zaradi krivične dedkove smrti in vsiljene materinske obveznosti doživljala sebe kot žrtev, je njegova mati to njeno žrtev izrabila kot pot v lepše življenje brez otroka in premestitev svoje materinske vloge v sestrsko. O zapletenosti družinskih odnosov razmišlja pripovedovalec v nespečnih nočeh, ko se spopada s krizo srednjih let in prebolevanjem ločitve. Zdi se mu, da je potrebno vzroke za lastno razcepljeno identiteto in nezadovoljenost z (družinskim) življenjem poiskati v otroštvu, v njegovem primeru v prevladi žensk. Te so bile ali prevladujoče ali izstopajoče, saj ga je vzgojila babica, po njeni smrti pa mati, ki ga je zaznamovala z nestereotipno vlogo: namesto hišnega angela ga je pričakala femme fatale. Mati je že na začetku zamenjala materinsko vlogo s sestrsko, nato pa ji dodala še spolni avanturizem, ki ga je njen partner, pripovedovalčev nadomestni oče, vdano prenašal. V svojih individualističnih prestopih meje običajnega je mati zelo podobna pripovedovalčevi zadnji ljubici Nini, s pomočjo katere se je trudil preboleti bolečo ločitev od žene in hčerke.

Spopad z nespečnostjo pomeni neimenovanemu umetniku spopad z lastno preteklostjo, spolnimi stereotipi in družinskimi obrazci, ujetimi v sugestivni jezikovni ritem. Nespečnost kot psihično stanje vpliva na jezikovni ritem z beganjem misli, brskanjem po spominu, seksualnimi fantazijami na robu budnosti in sna ter bolečim vrtanjem v ista ali podobna vprašanja, ki se vrtijo okrog osrednjega osišča: Ali je pripovedovalčev zakon razpadel zaradi napačnih družinskih vzorcev? Glavni junak v tem smislu poglobljeno analizira vzroke svojih življenjskih vzponov in padcev, predvsem pa ošvrkne svojo moškost, ki ji očita mačizem, konformizem in celo impotenco. Humorno-ironična samoanaliza razgrajuje stereotip o don Juanu in s čustveno empatijo neizprosno razgalja moški in ženski svet v smeri izbrisa (možate) nonšalance in poskusa premostitve bolečega prepada med njima, h katerima mu največ pripomore rekonstrukcija spolnih stereotipov (Zupan Sosič 2007: 114–115). Spreminjanju spolnih vlog sledi od materinske vloge svoje matere do materinske vloge ljubice Nine. Najbolj nestereotipna je seveda njegova ljubica, ki se ne ozira na tradicionalne družinske in partnerske konvencije. Svobodno si izbira spolne partnerje in jih ne obremenjuje z monogamnostjo ali ljubosumjem: ne samo da sama vodi erotično igro in odloča o zanositvi, na koncu romana svojim ljubimcem niti noče povedati, kdo je oče njenega otroka, in tako pripovedovalca, ki si je vseskozi umišljal, da ni tradicionalen, potisne v klasično očetovsko zadrego. Tako odgovornost za spremembo ustaljenih družinskih formul ponudi moškemu, ki mora za novo vlogo v družini kritično sprejeti svoj razrahljani položaj moškosti⁵ in se posvetiti procesu poglobljanja ter spoznavanja lastnega in nasprotnega spola.

Ne samo v razpadajoči družinski skupnosti, problemi se lahko pojavijo tudi v povsem tradicionalno urejeni družini. Dvostarševska družina s tradicionalno represivno vzgojo v romanu **Suzane Tratnik** (1963) *Ime mi je Damjan* (2001) je prostor nasilja in nezadovoljstva vseh družinskih članov, očeta, matere in treh otrok. Ker travmatično zgodbo svojega odrasčanja pripoveduje prvoosebni pripovedovalec Damjan, izvemo zgodbo o njegovi patološki razcepljenosti skozi njegovo

5 O razrahljanem položaju moškosti priča več odlomkov; o erotični nadvladi pa tale: »Še nikoli nisem doživel, da bi me kakšna ženska *dala dol*. Vedno sem imel občutek, da jih obvladam, da sem jaz tisti, ki vodim igro. Del moškega seksualnega užitka je, tako trdijo zagrizeni bifejski samci, prav v tem, da se trudimo premagati ženske in si jih podrediti. Nad njimi želimo uveljaviti svojo moško voljo.« (Möderndorfer 2006: 40.)

perspektivo, skozi njegove oči tudi presojava družinske odnose. Damjan, glavna literarna oseba, živi v patriarhalno urejeni družini, kjer mama nima pravice odločanja, hkrati pa ji moževa agresivnost služi tudi kot opravičilo za lastno apatičnost in tiho privolitev v napačne moževe odločitve. O tegobah Damjanovega življenja izvemo iz njegove humorne izpovedi v skupini za samopomoč, v katero se je vključil na zahtevo svojih staršev. Kot otrok je bil Damjan prijeten in miren, sčasoma pa je postajal čedalje bolj podoben svojemu bratu, uporniškemu razgrajaču in postopaču. Ko brat zapusti družino, v kateri se ni nikoli dobro počutil, je Damjan izgubljen, saj nima več opore v nobenem družinskem članu. Bralci postopoma spoznavamo, da se za Damjanovo nonšalanco, nasilnostjo in humornostjo skrivajo zapletene skrivnosti, ki jih izpovedovalec ne more ali noče poimenovati, omenja jih kot kepo v grlu ali želodcu. Čeprav se pretvarja, da ga družina sploh ne zanima, je očitno, da ga najbolj prizadene prav nerazumevanje v njej: po odhodu brata se ne more z nikomer pogovoriti, saj se oče ob vsakem problemu odzove z nasiljem, mati z jokom in sestra z molkom. Komunikacijska blokada je skozi roman vseskozi opisana in argumentirana na različne načine, ni pa komentirana, tako da lahko z rekonstrukcijo zgodbe opravlja bralec tudi osmislitev družinske odtujitve.

Vzroki za družinsko odtujitev so tesno povezani s pripovedovalčevo nevrotičnostjo, ta pa z dvema izvoroma. Prvi izvor odtujitve in nevrotičnosti je Damjanova spolna drugačnost – ne samo da je družina noče sprejeti, celo večkrat jo omenja kot glavnega krivca vseh družinskih sporov. Damjan je namreč moško čuteča ženska, ki se je zaradi nelagodja ob »napačnem«
spolu preimenoval iz Vesne v Damjana, kar si je njegova tradicionalna družina razlagala kot sramoto in nenormalnost. Ker mu družina v socializacijskem procesu oblikovanja identitete ni priskočila na pomoč, tudi sam ne upa/more/zna poimenovati svoje spolne zadrege in si nenehno zatiska oči pred njo, sebe pa zato ne umesti v nobeno spolno manjšino, saj čuti nelagodje ob lezbijkah in gejlih, ironičen pa je tudi do transvestitov in transseksualcev. Tradicionalna družina, ki ne razume, da je spol konstrukcija in proces (Zupan Sosič 2006: 269–329), odseva kritiko patološko sprevrženih odnosov heteroseksualne družbe, ki vsem določa, kaj je prav in kaj narobe: s svojimi heteronormativnimi represijami sproža sovraštvo do spolnih manjšin, hkrati pa povzroča nelagodnost tudi v okviru njih samih, odpor in sram pred drugačnostjo.

Drugi izvor družinske odtujitve in pripovedovalčeve patologije je še bolj zastrt in aluziven ter v romanu samo nakazan. Nerazložljivo sovraštvo do očeta in odpor do njega segata globoko v otroštvo, v prijaznost očeta do Vesne, ki ni običajna očetovska ljubezen, pač pa incestualna perverzija, pred katero si zatiska oči tudi mati. Popolna uklonitev patriarhalni logiki, četudi je ta perverzna in represivna, je popolnoma ohromila Damjana, tako da je lahko na koncu romana samo še posnela napačne družinske obrazce, namesto da bi jih prekinil:

Skočil sem čez fotelj in hitro izpulil žico iz stene in mati je seveda zajokala, saj v takih trenutkih ne zna nič drugega. Pa sem jima rekel, da ju imam dovolj in bom sam poklical kapsarijo in fotra tožil zaradi zlorabe, mater pa zaradi sodelovanja. Ko sem jima to vrgel v obraz, je mati še bolj zajokala, češ kakšnega zlodeja je reva rodila, foter pa se je brez besed odstranil iz sobe. Še dobro, da se je odstranil, sicer bi se spet šla rokoborbo in se valjala po tleh. Tako pa ju seveda nisem prijavil. Čeprav sta mi še isti dan obelodani la plan B, po katerem danes sedim tukaj med vami, sam nisem ukrepal. Pa točno vem, da bi lahko, saj sem v Moščanskih novicah bral vse od A do Ž o zapostavljanju otrok. (Tratnik 2001: 148.)

Podoba navidezno urejene družinske skupnosti, ki se ob soočenju družinskih članov vztrajno sesuva, se pojavi tudi v romanu Irene Svetek *Sedmi val*. V njem odrasli otroci na različne načine izražajo svoje nezadovoljstvo zaradi razpada družine, hkrati pa priznavajo, da so za poraz v osebnem življenju krivi tudi sami, ne samo njihovi starši. V prizorih nasilja, ki so v romanu *Ime mi je Damjan* zelo pogosti, je romanu podoben *Pastorek* Jurija Hudolina. V obeh je vir nasilja očetova agresivnost, le da je v *Pastorku* očim preveč grob, posinovljenec pa premlad, da bi se znal napadom upreti. Tudi shema starševskih odnosov je v obeh romanih podobna: v obeh ustrezata izrazito agresivnima očetoma materi brez avtoritete, pokorni patriarhalnim imperativom. Ukazovalnemu očetovskemu liku brez empatije je podoben tudi oče v romanu Florjana Lipuša *Boštjanov let*, ki je najodločilnejši element v Boštjanovi vzgoji, saj je mati umrla že v njegovem ranem otroštvu. Odsotnost ženskega principa je tako kot za Damjana in pastorka usodna tudi za Boštjana, ko se represivnosti patriarhalnega principa upira s skrivno igro, parapsihološkimi spretnostmi in ljubeznijo do Line. Če je v tem romanu prav z ljubeznijo nakazana vitalistična junakova odrešitev, pa je Francičev lik v romanu *Sovrašтво* determiniran. Čeprav se mu na sredini romana svetlika rešitev v podobi iskrene ljubezni, se ta izkaže kot iluzija in glavni junak spet pristane tam, kjer je začel svoje sizifovsko iskanje sreče: v nasilju in trajni pohabljenosti, posledici družinske polomije.

Primerjava pravkar obravnavanih romanov pokaže, da določeni družinski obrazec še ni pokazatelj družinskih odnosov, saj so ti zelo raznovrstni.⁶ Tradicionalnost ali sodobnost namreč nista signala za usklajeno ali neusklajeno družinsko skupnost, prav tako ne dvostarševska ali enostarševska družina; v vseh primanjkuje zdrave medčloveške pozornosti do drugega in empatije, kar samo še povečuje travme družinskih članov. V poplavi romanov s problematičnimi družinskimi vezmi sta prava osvežitev romana najmlajših slovenskih romanopiscev Aljoše Harlamova in Nataše Kramberger, *Bildungsroman* in *Nebes v robidah*. Oba sta si podobna po kvaliteti in poglobljenosti literarnih svetov svojih prvencev, kar je za današnjo poplavo malomeščanskih romanov z nape-to zgodbo in trivialnimi postopki že redkost, prav tako se odmikata linearnemu pripovedovanju z različnimi modernističnimi prijemi, npr. lirizacijo, esejizacijo in fragmentarnostjo, tako da je linear-nost, značilna za tradicionalni roman, zamenjana s kroženjem okrog osrednjih tem in motivov. Fragmentarnost kronotopa, likov in zgodbe, povezana s subjektivnim razmerjem do resničnosti ter iskanjem novega in izvirnega, poskrbijo za posebno zlitje vseh treh ubeseditvenih načinov, opisovanja, pripovedovanja in govornega posredovanja, med katerimi prevladuje opis. Nenavadnost obeh romanov, s katero izstopata iz konteksta evropskega romana in zanašata vanj svežino, je v duhovnozgodovinskem in filozofskem smislu predvsem izstop iz postmodernega spleena, ki bistveno določa literarni subjekt evropskega romana, obarvan z zdolgočasenostjo, naveličanostjo in zazrtostjo v naivni hedonizem. Sodobni literarni subjekt je namreč žrtev preobilja, potrošništva in novodobne izpraznjenosti, ki si mrzlično prizadeva osmisliti svet z instant resnicami, zapisanimi skozi newagevsko filozofijo. Pripovedni subjekt v romanih *Bildungsroman* in *Nebes v robidah* je drugačen: v svoji fluidnosti se sicer spopada z novodobnimi problemi, a jih rešuje nestereotipno

⁶ K raznovrstnosti družinskih odnosov so veliko prispevali romani, ki so družinske vezi posredovali skozi otroško perspektivo in tako predstavili še otroško videnje določenega družinskega obrazca: največ je k tovrstni »potujitvi« prispeval Lojze Kovačič v različnih romanih, izvirno perspektivo tudi Nedeljka Pirjavec v romanu *Saga o kovčku* ter Jasna Blažič v *Angeli in volkovi*.

in z zaupanjem v humanistične vrednote ter lepoto besede. Mogoče je prav drugačnost obeh romanov vzrok za to, da je tudi družinska problematika prikazana drugače, znatno bolj humorno in estetizirano.

V romanu *Bildungsroman* (2009) **Aljoše Harlamova** (1983) predstavlja družina glavnemu junaku, študentu Arkašu, le eno izmed postaj njegovega življenja, skrčenega na nekaj dogodkov treh dni: študentski žur, predavanje na fakulteti, potovanje z vlakom domov, obisk prijateljewe razstave, družinsko kosilo, obisk babice ... Vsi ti dogodki so samo ogrodje za reflektivno, meditativno in na različne načine esejizirano raven besedila, ki premišlja o aktivizmu mlade generacije, izbirah in ustvarjalnosti. Reistično oko kamere in komentatorski opisi nezanesljivega pripovedovalca reflektirajo vlogo umetnika v današnjem času in smisel njegove angažiranosti, anarhizem, dehumanizacijo ter potrošniške želje; in ko odkrito vzpostavljajo enačaj med kapitalizmom, demokracijo in novimi mediji, prevprašujejo tudi socialistične in komunistične ideje. Čeprav je družina samo ena izmed postaj tega razvojnega romana in ji je posvečenih le malo strani, usklajeno dopolni podobo osrednjega lika in skozi njene oči zariše družbo v malem slovenskem mestu. Kljub svoji mladosti ima protagonist do družine zrel odnos, saj jo razume kot hkratni prostor socializacije in boja za individualizacijo: njegova pozitivna samopodoba ji je v prehodu iz mladosti v odraslost odmerila ravno pravo mero, zato jo osamosvojeni fant doživlja brez bolečine ali patetike. Njegova petčlanska proletarska družina temelji na avtoriteti dela in vsakodnevnih napetostih zaradi značajskih razlik ter različnih vzgojnih ukrepov, a je to ne deformira, saj zna napetosti odpravljati s humorjem in toplino.

Humor in toplina sta glavni gibal družinskega razpoloženja tudi v liriziranem romanu **Nataše Kramberger** (1983) *Nebesa v robidah* (2007). V estetskih skicah družine obeh glavnih junakov, Jane in Bepija, svetli vitalizem preliva različne pripovedne pramene med seboj na način rečnega toka, ki vzporedno združuje številne zgodbe, like in motive, tako da imamo občutek, da ne potujemo samo skozi različne dogajalne prostore, ampak tudi skozi različne čase. Kot krožni roman je po svoji strukturi najbolj podoben sodobnemu pikaresknemu romanu, saj glavna literarna oseba Jana, študentka, ki se preživlja kot varuška, potuje v toku zavesti od svojega rojstnega kraja v Sloveniji do Amsterdama, drugi pomembni lik Bepi pa od Indije in Italije do Amsterdama, medtem ko je nomadstvo značilno tudi za ostale like. Čeprav so v romanu vsi združeni v Amsterdamu, je njihov tok zavesti nenehno potepuški in jih združuje po pravljlični in poetični logiki. *Nebesa v robidah* se začnejo in končajo z motivom jabolk: na začetku romana Jana kupuje delišes na amsterdamski tržnici, na koncu pa se njena babica in dedek na motorju zaustavita pred plantažo jabolk v Sloveniji. Še bolj poetičen motiv je motiv ribe, žive ribe z brki, ki jo Jana tudi sreča na tržnici, ko spozna Bepija in njegovo vnukinjo, in deluje v obliki variantnih ponovitev kot zarotitev ali kozmogonični obrazec. Oba motiva, jabolko in riba, sta tesno povezana z nosilnim motivom vode, ki zanaša v pripoved največ simbolike. Voda ni samo vsebinski element, ampak tudi formalni princip, saj se različni liki, motivi in teme združujejo na način vodnega toka, katerega povezovalno sredstvo na pripovedni ravni so asociacije.

Kljub logiki asociacij lahko iz romana izluščimo estetske podobe Janine in Bepijeve družine: prva je tradicionalna dvostarševska, druga pa sodobna enostarševska. Ob se izluščita retrospektivno in prospektivno, s pomočjo spominov, aluzij, opisov in refleksij. Če je tradicionalna družina

Jani pogojevala srečno in varno otroštvo na Štajerskem, sta Bepijevo nomadstvo ter smrt njegovega dekleta in matere njenega otroka izoblikovali bolj nomadsko družino, živečo med Italijo, Indijo, Nizozemsko in drugimi državami, a prav tako ljubečo in povezovalno. Čeprav sta obe družini glede na tradicionalnost oziroma sodobnost med seboj neprimerljivi, ju družijo ljubezen med družinskimi člani in humorni pristop do posameznih medsebojnih napetosti. Po kontemplaciji, lepoti, empatiji in posebni sintezi pripovednih in pesniških značilnosti se poetika Nataša Kramberger približuje poetiki avstralskega pisatelja Patricka Whita, hierarhija literarnih vrednot pa jo družijo s slovenskim modernističnim klasikom Lojzeto Kovačičem in nemškim pisateljem Wilhelmom Genazinom, ki sta postavila na sam vrednostni vrh otroškost oz. sposobnost uživljanja v otroško dušo – njuna poetika je primerljiva z avtoričino tudi po igrivem humorju in blagi ironiji.

Literatura

- HARLAMOV, Aljoša, 2009: *Bildungsroman*. Maribor: Litera.
- KRAMBERGER, Nataša, 2007: *Nebesa v robidah: roman v zgodbah*. Ljubljana: Javni sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti, revija Mentor.
- LAINŠČEK, Feri, 2003: *Ločil bom peno od valov*. Ljubljana: Študentska založba (Knjižna zbirka Beletrina).
- MIKO, Klavdija, 2004: Feri Lainšček, pisatelj. Intervju: Pišem tudi, ko ne sedim. *Ona. Delo* 9. 21–22.
- MILEK, Vesna, 2007: Feri Lainšček, pisatelj. Intervju: Čas, ko je treba znova spregovoriti o vprašanju duše. *Delo* 92, Sobotna priloga. 22–24.
- MÖDERNDORFER, Vinko, 2006: *Nespečnost: pripovedovanje v 31 spominjanjih*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- RENER, Tanja, 1993: Politika materinjenja ali Father Knows Best: for Him the Play, for Her the Rest. *Časopis za kritiko znanosti* XXI/162–163. 15–21.
- TRATNIK, Suzana, 2001: *Ime mi je Damjan*. Ljubljana: ŠKUC.
- ZUPAN SOSIČ, Alojzija, 2006: *Robovi mreže, robovi jaza: sodobni slovenski roman*. Maribor: Litera.
- ZUPAN SOSIČ, Alojzija, 2007: Spolni stereotipi in sodobni slovenski roman. *Primerjalna književnost* 30/1. 109–121.
- ZUPAN SOSIČ, Alojzija, 2008: Petelinji zajtrk, knjižna in filmska uspešnica. Mateja Pezdirc Bartol (ur.): *Slovenski jezik, literatura, kultura in mediji*. 44. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko. 87–97.
- ZUPAN SOSIČ, Alojzija, 2010: Transrealizem – nova smer sodobnega slovenskega romana? *Sodobna slovenska književnost (1980–2010)*. *Obdobja* 29. 419–425.